

1938

TRE - GOES

is op het groot ge-
l. Volgens de laat-
7 het getal beroep-
oogeschool 28 en
109 kandidaten zijn
dan 40 kandidaten
d nit naar empoel,
dan dalen. Of voor
stvangen of niet in
oort te zetten, het
og moeilijk te zeg-
de groote en sterke
en meer intensieve
ling van het getal
nastelling van hulp-

ctor zijn de steun,
1 kunnen verleen-
dt ter harte geno-
werk kunnen voort-
ten weer in even-
vacatures. Alle rap-
verk gestelde hulp-
d gunstig.
verrassing voor de
n wij hier niet be-
n allen binnen den
ere en Zaligmaker,
ook wij wenschen
ouw van Zijn Kerk
5.

Voorzitter, A'dam.
Voorz., Amsterdam.
Penningmeester,
iv., Postgiro: 31245.

D. VERBAND."

k, oud-Indisch predi-

ENTEN.

DE KERK.

Mulder te Herveld.

rsma.

e te Groningen.
te IJmuiden-Oost.

loh. 1: 29b.

15: 4.

itgaven van
BAAN & LE COINTRE
GOES

ELSE GESCHIEDENIS

voor jongens en meisjes

door

VAN WIJLEN

Prijs f0.40

VEKKING VAN LAZARUS

Prijs f0.35

VIJZEN UIT HET OOSTEN

IN BIJ DE KRIJGSKNECH-

IN DE ZAAL Prijs f0.25

NA, DE MOEDER VAN

UEL

GESCHIEDENIS VAN

MAN, DEN SYRIER

GELUKENIS VAN DEN

S, DIETWEE ZONEN HAD

US EN DE SAMARI-

NSE VROUW

Prijs f0.75

G VAN 's-HEEREN OF

ING Prijs f0.35

aar in den Boekhand-

vershrifving van de

p postrek. No. 300

tgevers.

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Mr A. Bouman, Rotterdam; Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Drs D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herkaen, Ermelo; Dr B. Holwerda, Kantens; A. Jansse, Biggekerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden Zeist; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Lulijenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Lulijenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr H. Mulder, Kloosterburen; Dr A. Ringnald, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wanswerd; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wolvega; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr C. Veenhof, Haarlem; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Dr D. K. Wielenga, Bellingwolde; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Voedlijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Calvinistische Verbondsbeschouwing. III. — Uit de Schrift: Door het water en door het vuur. (Jes. 43:2) — Kerkelijk Leven: Prof. Hepps misverstanden inzake de algemeene genade. X. Hoe Prof. Dr V. Hepp citeert. III. Jaarboek der Geref. Kerken. Extrême verbondsopvatting — bij wie? — Even Parkeeren: Soldaten met een boord. — Lit. en Kunst: Oom Paul. — Uit de Historie: De briefwisseling tusschen Groen en Kuyper. I. — Vakwetenschap en Praktijk: De betekenis van de Prot. Chr. Centrales en Vakorganisaties van patroons voor het kerkelijk, politiek en maatschappelijk leven in ons vaderland. II. — Het Boek v. d. Week: Rondom de Kuyper-literatuur. VIII. — Perschoon. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Calvinistische Verbondsbeschouwing.

III.

Calvin leert, dat men op tweeërlei wijze tot het verbond der genade kan behooren. Het zijn immers niet enkel de uitverkorenen ter zaligheid, die in het verbond begrepen zijn. Ook zij, die later afvallig worden, behoorden tevoren tot het verbond.

Tegen deze opvatting is ook in onzen kring menigmaal en soms zeer fors verzet gerezen. Men meent, dat op dit standpunt feitelijk het verbond is opgeheven en dat alle geestelijke realiteit eruit verdwijnt. Het gansche verbondsleven wordt zoo een luchtspiegeling.

Eén der sterkste bestrijders van de Calvinistische verbondsbeschouwing heeft op de volgende wijze zijn bezwaren ontwikkeld: God de Heere is in het verbond werkelijk onze God. Hij is wat Hij zegt te zijn. Hij geeft ons waarachtig, wat Hij in Zijn beloften ons toegezegd heeft. Maar dan is het ook niet anders mogelijk of alleen de uitverkorenen kunnen tot dit verbond behooren. Zij alleen zijn of komen gedurende hun leven in het bezit van den verbondsgegen; degenen, die niet uitverkoren zijn, blijven er tot in eeuwigheid van verstoken. Daarom is het verbond alleen reëel voor de uitverkorenen. En om deze gedachte nog nader te adstrueeren zoekt men het met een enkel beeld duidelijk te maken. Iemand aan wien een huwelijk is aangeboden, is door die aanbieding nog geen echtgenoot geworden. Zoo is iemand nog geen bondgenoot, als het verbond hem slechts aangeboden is. Of nog sterker: als een man een huwelijksaanzoek doet en teleurgesteld wordt, gaat het toch niet aan te verklaren, dat hij toch gehuwd is geweest. Zoo kan men niet zeggen, dat God in een verbond geleefd heeft met hen, die het aanbod van het verbond niet hebben aangenomen.

De realiteit van het verbond — zoo gaat men verder — kan nog te minder erkend worden, als wij bedenken hoe bij de gewraakte verbondsbeschouwing de voorwaarde van geloof zoo'n belangrijke plaats bekleedt. De aanbieding van het verbond stelt immers kondities: indien ge gelooft, zult ge den verbondsgegen deelachtig worden. Zoo verkondigt de Heere in het verbond niet wat hij reeds gedaan heeft en nog bezig is te realiseeren, maar Hij openbaart ons enkel wat Hij van ons wil, dat wij doen zullen. Het is dan alles hypothetisch. En omdat onze wil dood is en wij van onszelf niets kunnen, wordt heel het verbond nog een groote schijnbeweging. Wat blijft er dan nog over van de oprechtheid van Gods belofte?

En vervalt op die wijze ook niet alle zekerheid des heils? Ja, sommigen hebben verklaard, dat God bij deze opvatting tot een bedrieger wordt gemaakt.

Wij meenen op deze wijze de argumenten van

de bestrijders der Calvinistische verbondsbeschouwing uitvoerig genoeg en naar waarheid te hebben weergegeven; wij mogen nu hun tegenwerpingen wel eens nader toetsen.

En dan moet eerst een misverstand opgeruimd worden. Want het is niet waar, dat op het standpunt van Calvin het verbond aangeboden wordt. Integendeel: de belofte Gods wordt in het verbond aangeboden, of nog juister: de Christus Gods.

Deze voorstelling komt herhaaldelijk bij Calvin voor (vgl. Dordtsche Leerregels III, IV:9). Wij hebben in het verbond te aanvaarden wat ons aangeboden wordt. Doch daarmee wordt het verbond zelf ons niet aangeboden. Het verbond is de grond, waarop die aanbieding plaats vindt, de bodem, waaruit de aangeboden beloften Gods zijn voortgekomen. Zonder verbond — zegt Calvin — komt ons niet één belofte toe. En dat verbond is dan niet een mogelijkheid of wenschelijkheid, maar volkomen werkelijkheid. Ook als iemand door ongeloof de beloften van Gods genadeverbond verwerpt, is daarmee het verbond Gods niet minder reëel. Is een huwelijk niet reëel geweest, als man of vrouw later echtbreuk bedrijven? Als iemand een testament waarin zijn naam staat geschreven, vernietigt en de snippers in het vuur werpt, is hij dan geen erfgenaam geweest? Of als een Nederlandsch onderdaan zijn bevelen uit Moskou ontvangt en heimelijk duchtig in de weer is om communistische cellen te bouwen, verliest hij daardoor zijn burgerrechten? Kan men zeggen, dat een kind geen echt kind geweest is, als het later een verloren zoon of verloren dochter wordt?

Zoo nu is het in het verbond Gods. Ieder, die onder het verbond geboren is, is als kind des verbonds geboren, ja hij is als zoodanig kind en erfgenaam Gods. Zoo zullen wij het moeten handhaven, willen wij de formulieren van onze Gereformeerde Kerken handhaven. In ons doopsformulier zegt de Kerk, en dat nog wel in haar gebied, dat elk kind, dat gedoopt wordt, kind Gods is. Wij bidden daar tot God: „Of Gij dit Uw kind in genade wilt aannemen”.

Daarmee verklaart de Gereformeerde Kerk, dat haar doopsbeschouwing niet deze is, dat God Zijn verbond alleen met de uitverkorenen heeft opgericht. Want wij zullen toch niet voor God in onze gebeden durven verklaren, dat ieder kind, dat gedoopt wordt, een uitverkorene is in den zin van uitverkorene ter zaligheid?

Neen, maar toch is ieder kind, kind Gods. Daar blijkt duidelijk uit, dat het verbond breder kring beslaat dan het getal uitverkorenen alleen. Want kind Gods betekent hier niet, dat dit kind wedergeboren is of zeer zeker nog eens in zijn leven tot wedergeboorte geraken zal. Kind Gods wijst hier aan de bijzondere relatie, waarin ieder gedoopte staat ten opzichte van God, afgezien van de vraag of het kind ook in levensgemeenschap met God staat. Calvin zegt: het zijn alleen fanatici, die beweren, dat het geloof ons tot kind van Abraham maakt, ja hij meent, dat op die wijze het verbond nog ijdel wordt gemaakt. Zoo zijn er tweeërlei kinderen des verbonds: ook de ongehoorzame en ongeloovige is kind. Wij zijn als kind Gods in het huis Gods geboren. Dat is de werkelijkheid van het verbond voor ieder, die onder het verbond mag leven. En het is terminologisch een groot verlies geweest, dat in ons kerkelijk spraakgebruik het woord kind van God alleen aangewend wordt om den waren geloovige aan te duiden. Dat is een verarming, waardoor ook de ras-echt reformatorische uitdrukking van het doopsformulier „dit Uw kind” deerlijk in diskrediet is geraakt. De Christelijke Gereformeerde Kerk gebruikt zelfs bij haar doopsbediening een gewijzigd formulier, waarin „dit Uw kind” veranderd is in het nietszeggende: „dit kind”. Zij behoeft dat echter ter-

Wie ooit eenigzins naar waarheid heeft in- en door-
gedacht, wie de hooge God is, en wat nietige stoffen wij
voor Hem zijn, die zal toestemmen, dat te spreken tegen
dien hoogen God in dat nietig wezentje, dat men een
„ontwikkeld mensch” noemt, derwijs verwaant en schan-
delijk is, dat hem, als het kon, voor eeuwig dood en uit
Gods schepping als een ontzette weg te trappen, nog altoos
oneindig minder dan zijn verdiende loon zou zijn.

Dr A. KUYPER, De Heraut, No. 514.

wille van de Calvinistische verbondsbeschouwing niet te doen. „Dit Uw kind” wil in het doopsformulier niet meer zeggen dan dat elk kind, dat gedoopt wordt een bondeling is. Daarin is het verbond Gods zeer reëel, ook voor hem, die de belofte van het verbond niet aannemt. Juist omdat het verbond zoo vast en zeker ook voor hem bestond, is de zonde van den ongeloovige en ongehoorzame die speciale zonde, waardoor zijn gericht en verdoemenis des te zwaarder worden. Een ongehoorzame is als een kind, dat het onderlijk huis ontloopt. Een ongeloovige is een rebel, die oproer sticht in het rijk van zijn koning, ja nog sterker: hij is een koningszoon, die muiterij bedrijft in het eigen huis en rijk van zijn vader. Dat is de klem van de Calvinistische verbondsbeschouwing. Men ziet het leven van elk gedoopte reeds van het eerst en pril begin vastgelegd in het verbond Gods. Wee, wie dat verbond verbreekt!

Het is dan ook frappant, dat zij, die een verbondsbeschouwing voorstaan, waarbij bondelingen en uitverkorenen samenvallen, bezwaar maken tegen de zuiver Schriftuurlijke uitspraak van verbreken van het verbond. En dat is konsekwent. Op hun standpunt is dit ook niet mogelijk. Maar dat moest hen dan wel dringen hun beschouwing te rektificeren. Het woord Gods spreekt immers gedurig over het verbreken van het verbond. De profeet Jeremia zegt zelfs, dat in zijn dagen het ongehoorzame Israël het verbond Gods vernietigd had. Dat is menselijk gesproken en van menschenlijken kant gezien. Ja maar dat ongeloovig en goddeloos Israël moest toch eerst in het verbond begrepen zijn geweest, eer het Gods verbond verbreeken kon. En wanneer dan door de bestrijders van de Calvinistische verbondsbeschouwing verklaard wordt, dat het absurd is het verbond als breekbaar voor te stellen, verwijderd men zich op bedenkelijke wijze van het spraakgebruik der Schrift. Hier geldt het woord van Calvin: niets is beter dan den eenvoudigen zin van de Schrift te nemen en niet zoo argute philosophari (spitsvondig en wijsgeerig) te redeneeren. God heeft Zijn verbond met elk kind, dat onder het verbond geboren is. En de doop bezegelt en verzekert dat.

Daarmee is de doop niet geworden een kwestie van louter vorm, zooals gevreesd wordt. De doop blijft teken en zegel van Gods verbond. En het is een ernstige misvatting, om — zooals wel eens beweerd is — te erkennen, dat de doop, die bediend werd aan een kind, dat later als een ongeloovige zich openbaarde, eigenlijk geen doop is geweest.

Calvin merkt op, dat dit niet gezegd kan worden zonder God te smaden. Natuurlijk ontvangt de ongeloovige niet den zegen van zijn doop, maar de doop blijft doop, al zal de kracht ervan zich juist in vloek en oordeel openbaren.

Daarom is het te betreuren, dat zelfs een katechisatieboekje, dat in onzen kring reeds een tweeden druk beleefde, een dergelijke bewering kon bevatten. Dit gaat meer den kant der Wederdoopers op, dan dat het nog eenig verband houdt met de verbondsbeschouwing van Calvin. Als ons geloof het objectief karakter van den doop kan aantasten, brengt dit ook tot een gevaarlijke reservatio mentalis ten opzichte van den doop onzer kinderen. Wij moeten dan maar afwachten, wat de doop beteekent voor elk kind. Maar wat blijft

er zoo over van den troost van het verbond? Alle houvast wordt ouders en kinderen uit handen geslagen. De gemeente heeft niet eenigen grond om te bidden en te danken. Hiertegen moet gehandhaafd worden, dat de doop doop blijft, ook al wordt de zegen ervan verworpen. En het is enkel onze schuld als wij den zegen Gods zien verloren gaan in ons leven.

In verband hiermee willen wij ook nog opmerken, dat het minder juist is om te zeggen, dat wij door onzen doop verzegeld zijn. De doop verzegelt Gods belofte. Onder verzegeling verstaat de Schrift iets anders dan gedoopt worden. Daarom spreekt onze belijdenis (catechismus Zondag 25) ook van het sacrament als teeken en zegel, waardoor de beloften des evangelies te beter te verstaan gegeven en verzegeld worden.

En nu heeft men in artikel 33 van de Geloofsbelijdenis wel een eenigszins andere beschouwing gezocht, maar ten onrechte. In de uitgave van Prof. Rutgers lezen wij, dat de sacramenten er zijn om aan ons de beloften Gods te verzegelen. Men heeft echter in den oorspronkelijken tekst reden gevonden om te verlaten in ons. Maar ook al zou deze vertaling de juiste zijn, waartoe het Latijn van den oorspronkelijken tekst niet verplicht, dan nog beteekent het niet anders dan dat, zooals door de besnijdenis de beloften Gods in het vleesch werden beteekend en verzegeld, zoo ook door het water van den doop aan of in ons Gods beloften verzegeld zijn. Maar daarmee is de doopeling zelf nog niet verzegeld. De doop is geen zegel op het geloof van den doopeling. Want, zegt Calvin, mijn geheele doop zal mij niet eenig voordeel geven, als ik den rug toekijk aan Hem, die Zich mij heeft aangeboden. Zoo verzegelt de doop niet ons geloof, hij vermaant en verplicht tot geloof.

W. H. VAN DER VEGT.

UIT DE SCHRIFT

Door het water en door het vuur.

Wanneer gij zult gaan door het water, Ik zal bij u zijn; en door de rivieren, zij zullen u niet overstroomen; wanneer gij door het vuur zult gaan, zult gij niet verbranden en de vlam zal u niet aansteken. Jesaja 43:2.

Van de aarde zingen we: haar stand blijft vast, al wisslen haar tooneelen.

Maar vaster dan de aarde is de goedertierenheid des Heeren over Zijn volk.

Hoe dwaas lijkt in dat licht onze vrees, dat het met de Kerk des Heeren mis zal loopen in de wereld.

Zou dit ooit kunnen met de Gemeente, die Christus gekocht heeft met Zijn bloed, en waaraan Hij het eeuwige leven heeft beloofd?

De Kerk is het erfdeel Gods; zij is het loon van den Middelaar, Zijn arbeidsloon dat voor Zijn aangezicht is.

Zal de Heere Zijn volk dan verlaten?

Wees maar niet ongerust, zelfs niet in deze tijden van wereldverwildering en van het woeden veler vijanden tegen het volk des Heeren.

De Heere zal zich, ook bij toenemenden afval, een overblijfsel bewaren, naar de verkiezing der genade.

Maar daarmee is de last van het kruis niet afgewenteld.

Israël kwam niet vrij van de ballingschap, die het om zijn zonden legging.

De smeltoven werd niet overbodig.

Deze moest het goud juist dienen.

Maar door de diepten zou de weg des Heeren klimmen naar de hoogte.

Dat leek wonderlijk. Gelijkt het ook nu wonderlijk lijkt.

De getrouwen, die in Babels ballingschap bij God in de schuld kwamen, en Hem met berouw zochten, zullen het vaak moeilijk gehad hebben om de belofte vast te houden.

Velerlei vrees en zorg beklemden hun hart.

Hoe komen we hier ooit vandaan?

Zal de machtige Koning van Babel ons ooit laten trekken?

Wie zal ons verlossen uit deze gevangenis?

En dan, stel dat dit gebeurt, hoe komen we door de gevaarlijke en woeste streken, die ons van het land der vaderen scheiden?

Scheen het geen hopeloze zaak?

Maar neen, ze hebben het Woord der profetie.

En ze gelooven: de Heere is getrouw. Zijn verbond wankelt nooit.

In Gods raad ligt alles gereed.

Hij zal vrijmaken uit banden en boeien.

Hij opent de gevangenis.

Hij behoeft Zijn kinderen alleen maar bij hun naam te roepen. Hij heeft ze nooit vergeten. Hij eischt ze op aan de poorten van Babel.

Hij roept, en ze moeten komen.

Babel moet ze loslaten en vrijgeven; het jaar der verlossing gemaakt; wie kan dezen trouwen, hemelschen Vader van Zijn kinderen berooven?

En wat den weg betreft, daar zal God ook voor zorgen.

Hij laat Zijn kinderen niet alleen trekken.

Hij gaat Zelf mee.

Al moeten ze door hooggezwollen rivieren, geen nood! Hij is bij hen, en de dreigende, zuigende stroommen kunnen hen niet meesleuren.

Ze komen er veilig door, al dreigt de dood. Hij houdt Zelf hun hand gevat. Ook al zouden ze door vurige vlammen moeten gaan, door het felle oorlogsvuur bestookt, ze zullen niet verbranden. De vlam zal geen vat op hen hebben, en hen niet aansteken.

Wat een rijke troost ligt hierin ook voor de gemeente van nu.

En voor elk oprechte van hart.

God is getrouw; Hij vergeet Zijn volk nooit, zelfs niet, als Hij, om hun zonden, Zijn aangezicht voor hen moet verbergen en hen door hun vijanden laat overmeesteren.

Berouw neemt geen ballingschap weg.

De Heere redt Zijn volk, en Hij bewaart het. Maar gevaren en bezwaren worden niet weggenomen van hun pad.

Ze worden onderworpen — om hun zonden — aan vuurproef en waterproef.

Maar wat nood!

Het einde zal heerlijk zijn.

Neem daarom getroost uw kruis op, achter Christus!

Babel noch ballingschap berooven u duurzaam van Sion.

Vrees geen der dingen, die gij lijden zult.

Vrees ook den weg niet, waarop uw God u leidt.

Wanneer gij zult gaan door het water, Ik zal bij u zijn; en door de rivieren, zij zullen u niet overstroomen; wanneer gij door het vuur zult gaan, zult gij niet verbranden en de vlam zal u niet aansteken.

Deze belofte brengt elk geloovige in het nieuwe Jeruzalem.

F. C. M.

KERKELUK LEVEN

Prof. Hepps misverstand inzake de algemeene genade. (X.)

Kwade gevolgen van Prof. Hepps verbondsbeschouwing. (V.)

Wanneer we thans, ter besluiting, niet van deze reeks, doch van het onderhavige onderdeel („kwade gevolgen“ etc.) terugzien op wat Prof. Hepp ons bleek (of scheen) te willen, dan komt weer een gevoel van verwondering over ons. Verwondering over het halfslachtige en onzekere van Prof. Hepps betoog. Van iemand, die zóó ernstige beschuldigingen durft inbrengen, zou men mogen verlangen, dat hij weet, wat hij wil. Maar als 't daarop aankomt, houdt Prof. Hepp vaak een slag om den arm. Of ook, hij verzwakt zijn woorden dermate, dat men zich afvraagt: hoe is 't nu eigenlijk?

Dit blijkt alweer in het stuk der „medewerking“. Hoe is 't nu, zou men Prof. Hepp willen vragen, is nu de mensch medewerker met God, ja, dan neen? Antwoord: oeh ja, maar u moet het begrip niet „overspannen“. Hetgeen ook als niemands zonde door hem kon worden aangewezen. Hoe is 't nu, zou men verder willen vragen: is er sprake van „tweede oorzaken“, heeft die term nu bestaansrecht, ja, dan neen? Antwoord: „Wel ontkenen zij“ (d.w.z. de Gereformeerde dogmatici) „niet, dat ook na den val de ordening van oorzaak en gevolg NIET GEHEEL was opgeheven, en dat in zoover (IN HOEVER?), dat blijft nu in het donker, na het voorgaande, K. S.) de schepselen als „tweede oorzaken“ moesten worden gezien, maar zij voegden er steeds aan toe, dat God voortdurend in de schepselen met Zijn almachtige en alomtegenwoordige kracht moest invloeden (influxus) om hen werkelijk oorzaak te doen zijn, en het door God bepaalde effect te doen bereiken“ (85/6).

Ja, daar staan we nu weer te kijken.

„De ordening van oorzaak en gevolg niet geheel opgeheven.“

Een ordening dus toch ten deele opgeheven (ik zou 't niet graag nazeggen, en ik ben bang voor elke calvinistische filosofie, die met zulke theoremen zou gaan werken...)

En voorts: déze „ordening“ van oorzaak en gevolg ten deele opgeheven... Tot welk deel? Stilzwijgen bij Prof. Hepp.

Niettemin: toch spreekt ook Prof. Hepp van „oorzaken“, die werkelijk oorzaken zijn.

Wat wil nu Prof. Hepp?

Als het er op aankomt, te vertellen, wat hij nu eigenlijk op het kardinale punt heeft te stellen tegenover mij, dan lezen we bedenkelijke, beschermende restricties. Duidelijker vind ik daarom wat Bavinck zegt (Dogm. II, 574): „Nu zegt de Schrift, én dat God alles werkt, zoodat het schepsel slechts een instrument is in Zijne hand... én dat de voorzienigheid van de schepping onderscheiden is en het bestaan en de zelfwerkzaamheid der schepselen onderstelt... Daarmede in overeenstemming leert de Christelijke theologie, dat de causae secundae (tweede oorzaken) volstrekt aan God als prima causa (eerste oorzaak) gesubordineerd zijn en toch in die subordinatie echte, ware causae (oorzaken) blijven.“

Een enkele week hier wel is waar zijwaarts af, zoodat de nominalist Biel in de Middeleeuwen, en ook Zwingli in den tijd der Hervorming, die de tweede oorzaken ten onrechte zoo genoemd achtte en ze liever instrumenten heeten wilde. Maar desniettemin was het constante leer der Christelijke Kerk, dat de tweede oorzaken wel geheel en al van de eerste oorzaak dependent, maar tegelijk toch ook ware, wezenlijke oorzaken zijn.“ Hier is even stil te houden.

Zwingli zegt volgens een door Bavinck afgewezen gedachtengang: noem de tweede oorzaken „liever instrumenten“. (Wij zullen straks zien, dat hij hier niet eens over den mensch spreekt.) Prof. Hepp zegt: „De nieuwe mensch is SLECHTS een tot het goede gewillig gemaakt willend middel in Gods hand“. Almede: „De Gereformeerde dogmatiek gebruikte voor den geloovige gaarne het woord middel of instrument Gods“ (86/7). Waartegenover Bavinck dan weer plaatst zijn uitspraak: „de causae secundae zijn geen instrumenta SLECHTS“ (575).

In dezen blijkt Prof. Hepps terminologie meer naar Zwingli dan naar Bavinck georiënteerd te zijn, wat ons ten zeerste spijt.

Zwingli toch handelde in zijn „De Providentia Dei“ (Opera, ed. Schuler-Schulthess, IV Turici, 1841) in een derde hoofdstuk over de „tweede oorzaken“, die, gelijk hij in den titel aangeeft, ten onrechte „tweede oorzaken“ genoemd worden (86, v.). Lezers, die geen latijn lezen, kunnen een overzicht van Zwingli's gedachten op dit punt verkrijgen uit de in 1918 te Zürich verschenen bloemlezing uit diens werken: Ulrich Zwingli, Eine Auswahl aus seinen Schriften (Tinsler, Köhler, Rüegg), bl. 762 v.

In dit bekende tractaat poneert Zwingli, dat wij genoopt zijn (cogimur) te belijden, dat er maar één enkele ware oorzaak aller dingen is (95, vgl. Auswahl 767); al het andere kan slechts (non magis) oorzaak zijn in denzelfden zin, als waarin de gezant van een voornaam heer zelf heer kan wezen of een instrument van een smid de oorzaak van het smeedwerk, of het trekbeest voor de ploeg de oorzaak van de voorbereiding van den akker is. Wie denkt er aan, den naam van den heer aan den gezant te geven, of het werktuig de eer van de fabricage, of het trekbeest den lof van akkerbereiding toe te kennen?

Streng genomen (rite) kan men dus de tweede oorzaken geen oorzaken noemen, al wil Zwingli daarover nu verder geen strijd ontketen¹⁾, indien men het maar eens is over de zaak zelf; termen worden nu eenmaal opgesteld al naar gelang men een bepaald gezichtspunt inneemt of bepaalde gevallen op het oog heeft.

Men ziet het: Zwingli's standpunt lijkt veel op dat van Prof. Hepp; men herleze slechts, wat we van hem aanhaalden.

Dat is het eerste ding, dat we jammer vonden in deze parallel.

Maar er is nog iets.

Hoewel Prof. Hepp in het onderhavige vraagstuk terminologisch meer aan Zwingli, dan aan Calvin en de andere Gereformeerden ons herinnert, toch had ik voor een lief ding gewild, dat hij dan ook maar op Zwingli's lijn gebleven was in betrekking tot den mensch. Reeds in den aanhef van cap. III zegt Zwingli al dadelijk, en zulks in onderscheiding van Prof. Hepp, dat hij over den mensch afzonderlijk spreken zal, en niet — gelijk Prof. Hepp het doet — in één en hetzelfde verband met alle andere schepselen, anorganische zoowel als organische (86, Auswahl 762). De reden voor dit gansch normale bedrijf ligt hierin, dat God den mensch „de wet“ gegeven heeft; de kenner der dogmengeschiedenis weet, dat daarmede aanstonds het probleem aangesneden is, dat later onder het hoofdstuk van het werkverbond is behandeld geworden. En nu legt Zwingli dadelijk verband tusschen die wet en de voorzienigheid Gods; over den mensch als „tweede oorzaak“ (al of niet) kan men z.i. niet handelen zonder „de wet“ voorop te plaatsen. Daarover handelt dan ook cap. IV (98, Auswahl 769 v.). Hoe gedurfd is daar de rijkdom van titels, die den mensch worden toegekend; ons „medewerker“, gelijk wij dat begrip van alle zijden hebben afgegrensd, is daarbij maar kinderspel. Gelijkt Kuyper de verbondsrelatie tusschen God en mensch in verband zet met het liefdesverkeer tusschen de personen van den drieëenigen God, hetgeen voor het vraagstuk der medewerking, dat Kuyperiaansche begrip, van de grootste beteekenis is; alzoo ook Zwingli. Niet slechts als beeld en exempel Gods is de mensch door God geschepsen, maar ook als aardse creatuur, die in onderscheiding van alle andere het beeld vertoonen zou van Gods toekomstig verkeer met de wereld in Zijn Zoon²⁾.

Zwingli staat in dit verband, om een bekende uitdrukking te gebruiken, „aan den rand van den afgrond“, met name reeds in de volgende zinnen. Men denke dan ook niet aan eenige neiging tot sympathie mijnerzijds voor wat hij verder opmerkt. Als de mensch bij Zwingli datgene voor de wereld heet, wat God voor de mensch is, dan wijzen wij dit alles af, vooral als we hooren op welken grond Zwingli zulks betoogt (de „ziel“!). Maar wij vallen hem wel bij, als hij de bepaling van 's menschen plaats onder de z.g. „tweede

1) Constat igitur causas secundas non rite causas vocari, quamvis de nominibus nunquam constituerimus pertinaciter digladiari.

2) Quibus facile colligimus, universorum opificem deum hominem non in hoc solum condidisse ut imago et exemplum eius esset, sed in hoc quoque ut ex his creaturis, quae de terra factae sunt, esset quae deo frueretur, hic commercio et amicitia, isthic vero possidendo et amplexando; sed in hoc ut umbram quandam praefigureret eius commercii, quod aliquando per fillum suum cum mundo initurus erat.

oorzaken“ mensch met gemeen he hier aange verbondsle maritus m des mensche der Welt“

De onzels polemische verklarba de loopenc ook nu v punt hee tegen Pro over dat daag ni geding (11 zekering: nu niet ver genade aan kan ik het. dan en po misch bedn de amtsge kent als G Zach. 13:7 medegenoo sche woord (aliquo ius achappelijke naren des van 1 Com alleen*). Hiermee clusie is, e hand met a op schu onzerzijds gereformee het problee het oog te geopend w sprake kw gestelde b oorzaken, c destructief in de plaas prijsgegeve nen de e oorzaak en helder, dat merkt, wa God en de naast aehn heid, die is, dat „er God en Zi andere, di werking is (eerste ooz king van „ dit dubbel Bavinck k en de cal daarbij he ken. Maar de theorie van een or dat is niet bepaald d het brengt

Liever d Prof. Gees woord „sa dien Prof. niet h.v. sancie v het ook i werker-Go Hepp ter „Wij kri plichten i ste zedelij ALS ZIJN onderschei deze plich ding van c zullen en. ALS MED en in Zijn GESLOTE wereld sch een ideaal en dat wij door ons gehoorzan Men leg „godsdien als mede-

3) Dieu toutes choses lieutenants, 4) עֲבֹדָה et quisquis Deus hoc sentat se p quior Deo, praefectura vocantur scilicet, qui (44, 355).